

Nr 75

Utlåtande i anledning av väckta motioner om rätt till fickpengar för intagen å anstalt.

Andra lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, I:175 av herr *Gustavsson, Bengt* och herr *Olsson, Manne* samt II:213 av fröken *Andersson* i Strängnäs m.fl.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, ”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag om laglig rätt för intagna å anstalt, vilka står under förmyndare, till fickpengar och om hur dessa fickpengar bäst skall komma den intagne till godo”.

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från *socialstyrelsen*.

Motionerna

Motionärerna anför inledningsvis att genom bestämmelser i kungörelsen den 25 maj 1962 om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension erhållits en garanti för att den som vårdas på anstalt har tillgång till kontantmedel för personliga inköp. Efter att ha erinrat om att bestämmelserna gäller endast dem, vilkas pensioner uppbärs av kommun eller anstalt, fortsätter motionärerna.

För dem som vårdas på anstalt och vilkas pensioner omhänderhas av förmyndare finns inga motsvarande bestämmelser. Den vårdades tillgång på fickpengar är här helt beroende av de frivilliga överenskommelser som kan träffas mellan anstalten och den som i den pensionsberättigades ställe uppbär pension eller på annat sätt omhänderhar dennes ekonomiska tillgångar. Detta måste anses mycket otillfredsställande. Men det räcker inte med att införa bestämmelser som garanterar att denna kategori tillförsäkras fickpengar. Det är också nödvändigt att närmare utreda hur man skall förfara med de fickpengar som inte direkt förbrukas av myndlingen. Det är t.ex. oklart om fickpengar som tilldelats intagna på mentalsjukhus enbart skall kunna gå till den intagne eller om anstalten har rätt att låta del därav gå in i en för en avdelning gemensam kassa för allmänt trivselbefrämjande åtgärder.

Gällande bestämmelser

Lagen om allmän försäkring, m.m.

Om en person som åtnjuter folkpension är intagen på anstalt måste det bestämmas hur det skall förfaras med hans pension. Vissa grundläggande bestämmelser här om ges i lagen om allmän försäkring (LAF).

Bestämmelserna gäller i första hand den som åtnjuter anstaltsvård på statens bekostnad (10 kap. 2 § LAF). I sådant fall skall av folkpensionens månadsbelopp ej

utgå högre belopp till pensionären än Konungen bestämmer. Närmare föreskrifter om tillämpningen av dessa bestämmelser har lämnats i en *kungörelse den 27 maj 1966*. Enligt denna skall folkpensionen i de fall som här avses utgå med högst 1 020 kronor om året. Detta belopp brukar benämnas fickpengar. Om pensionären på grund av sitt tillstånd uppenbarligen inte kan tillgodogöra sig nämnda belopp till sin personliga nytta, kan riksförsäkringsverket besluta om nedsättning av beloppet, dock till lägst 300 kronor om året.

Av det sagda framgår att när staten står för kostnaderna för anstaltsvården tillgodogör sig staten pensionen helt enkelt genom att inte betala ut den (bortsett från fickpengarna). Vid vård på annan anstalt än som avses i föregående stycke, dock inte i fråga om sjukhus, gäller enligt 10 kap. 3 § LAF att, i den mån Konungen så förordnar, den som driver anstalten äger att uppbära så stor del av pensionen som svarar mot kostnaderna för vården eller försörjningen på anstalten, varvid dock även här den pensionsberättigade skall få behålla visst belopp för sina personliga behov. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning om den pensionsberättigade åtnjuter vård eller försörjning i andra former men mot avgift som erlägges av kommun eller landstingskommun.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av bestämmelserna i 10 kap. 3 § LAF meddelas i den av motionärerna nämnda *kungörelsen den 25 maj 1962 om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension*. Om pensionsberättigad är intagen på ålderdomshem enligt socialhjälpslagen eller mot avgift, som erlägges av kommunen, åtnjuter vård eller försörjning på annan anstalt, äger kommunen uppbära hans folkpension och därav tillgodogöra sig sina kostnader för vården. Om det i stället är fråga om kostnadsfri undervisning eller vård vid särskola eller vårdanstalt för psykiskt efterblivna eller på epileptikeranstalt utan att vården bekostas av staten, äger den som driver skolan eller anstalten att såsom ersättning för kostnaden uppbära vederbörandes folkpension.

Den som enligt 1962 års kungörelse uppbär folkpension i annan form än barnpension skall tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar om minst 1 020 kronor per år. Kan denne på grund av sitt tillstånd inte tillgodogöra sig kontanter, skall motsvarande belopp användas för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Kan pensionsberättigad på grund av sitt tillstånd uppenbarligen ej tillgodogöra sig nämnda belopp på sätt nu sagts, får vederbörande centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna eller, såvitt angår epileptiker, medicinalstyrelsen besluta om nedsättning av beloppet, dock till lägst 300 kronor.

Det s.k. överskottsproblemet

I fråga om det s.k. överskottsproblemet, som berörs i utskottets yttrande, hänvisar utskottet till *utskottets utlåtande nr 62 år 1963*. Riksdagen godkände utlåtandet. Kungl. Maj:t överlämnade därefter skrivelsen i ämnet, nr 345, och utlåtandet till 1961 års sjukförsäkringsutredning för att av denna övervägas vid fullgörandet av utredningsuppdraget.

Vissa förmynderskapsregler

De viktigaste förmynderskapsreglerna finns i 9—19 kap. föräldrabalken (FB). Såsom omyndiga räknas förutom personer som är under 21 år personer som av domstol blivit omyndigförklarade. En omyndighetsförklaring kan under vissa förutsättningar ske oberoende av den persons vilja som förklaringen avser. För varje omyndig skall enligt lagen finnas en förmyndare. Den närmaste tillsynen över förmyndarens förvaltning tillkommer en särskild kommunal förtroendemän, överförmyndaren. I Stockholm finns i stället för överförmyndare en nämnd på tre ledamöter, kallad överförmyndarnämnden. Över överförmyndaren står underrätten i orten i egenskap av tillsynsmyndighet. Rätten skall vaka över att överförmyndaren fullgör sina åligganden. I åtskilliga stadganden i föräldrabalken angives närmare vissa uppgifter för rätten. Den skall pröva en del frågor om förvaltning av omyndigs egendom, vid vite tillhålla förmyndaren att fullgöra vissa åligganden, vid behov entlediga förmyndaren m.m.

Omyndigheten innebär, att den omyndige inte har full rättslig handlingsförmåga. I lagen uttrycks regeln så, att den omyndige icke äger själv råda över sin egendom eller åtaga sig förbindelser. Från denna huvudregel finns undantag, exempelvis för de fall där den omyndige driver näring.

Det är förmyndarens allmänna uppgift att förvalta myndlingens förmögenhet och företräda honom i angelägenheter rörande denna, i den mån undantag icke stadgas i lagen eller följer av villkor vid gåva eller testamente. Beträffande vuxen person, som förklarats omyndig, gäller, att förmyndaren även skall sörja för myndlingens person, i den mån det med hänsyn till grunden för omyndighetsförklaringen eller eljest finnes nödigt. I utövandet av sitt uppdrag skall förmyndaren med omsorg och nit vårda myndlingens rätt och främja hans bästa. Förmyndaren är skyldig att i allt, som rör förmynderskapet, ge överförmyndaren och rätten de upplysningar, som från deras sida infordras. I föräldrabalken finns en rad särskilda regler om vård av omyndigs rätt i oskiftat bo, om förmyndares förvaltning av omyndigs egendom samt om redovisning och tillsyn.

Utskottet

Då en person, som har folkpension, åtnjuter anstaltsvård på statens bekostnad reduceras pensionen till ett belopp av högst 1 020 kronor om året. Om den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd uppenbarligen inte kan tillgodogöra sig nämnda belopp till sin personliga nytta, kan beloppet nedsättas till lägst 300 kronor.

I fråga om anstalter som inte är statliga och som ej heller är sjukhus äger Kungl. Maj:t förordna, att den som driver anstalten äger att uppbära så stor del av pensionen som svarar mot kostnaden för vården eller försörjningen på anstalten. Den pensionsberättigade skall dock äga erhålla visst belopp för sitt personliga behov. Det nu sagda gäller även då pensionären får vård eller försörjning mot avgift, som kommun eller landstingskommun erlägger. I en den 25 maj 1962 utfärdad kungörelse om rätt i vissa fall för kommun eller annan att uppbära folkpension har

Kungl. Maj:t meddelat föreskrifter i denna fråga. Kungörelsen har gjorts tillämplig på den som är intagen på ålderdomshem eller som eljest åtnjuter vård eller försörjning mot avgift, som erlægges av kommun. Vidare gäller den i fråga om bl. a. särskolor och vårdanstalter för psykiskt utvecklingsstörda. Enligt kungörelsen skall den som i de här aktuella fallen uppstår folkpensionen tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar om minst 1020 kronor. Om den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd inte kan begagna sig av kontanta medel, skall motsvarande belopp användas för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. Om den pensionsberättigade på grund av sitt tillstånd uppenbarligen ej kan tillgodogöra sig nämnda belopp på nyss angivna sätt, får vederbörande centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna eller, då det gäller epileptiker, medicinalstyrelsen besluta om nedsättning av beloppet, dock till lägst 300 kronor för år.

I förevarande motioner anföres att man genom bestämmelserna i ovannämnda kungörelse fått en garanti för att vissa pensionstagare som vårdas på anstalt har tillgång till kontantmedel för personliga inköp. För pensionstagare, som vårdas på anstalt men vars pension omhänderhas av förmyndare, finns däremot inga motsvarande regler. Detta är enligt motionärernas mening otillfredsställande, eftersom i dessa fall den vårdades tillgång på fickpengar är helt beroende av frivilliga överenskommelser, som kan träffas mellan anstalten och den som uppstår pensionen. Vidare anför motionärerna, att det är nödvändigt att utreda hur man skall förfara med fickpengar som inte direkt förbrukas av myndlingen. Det är således oklart om fickpengar som tilldelas intagna på mentalsjukhus enbart skall kunna gå till den intagne eller om anstalten har rätt att låta en del av medlen gå in i en för en vårdavdelning gemensam kassa för allmänt trivselbefrämjande åtgärder. Motionärerna vill att riksdagen skall begära utredning om laglig rätt för intagna å anstalt, som står under förmyndare, till fickpengar och om hur dessa fickpengar bäst skall komma den intagne till godo.

För den som är omyndig skall finnas en förmyndare, som skall förvalta myndlingens förmögenhet och företräda honom i angelägenheter som rör denna. Den som är förmyndare för en vuxen person, som omyndigförklarats, har härutöver en viss vårdnadsskyldighet. Förmyndaren skall nämligen sörja för myndlingens person, i den mån det med hänsyn till grunden för omyndigförklaringen eller eljest finnes nödigt. Förmyndaren skall med omsorg och nit vårda myndlingens rätt och främja hans bästa. I föräldrabalken finns utförliga bestämmelser om förmyndarens allmänna plikter, om förvaltningen av den omyndiges egendom och om förmyndarens redovisningsskyldighet. Överförmyndaren har tillsyn över förmyndarens förvaltning, som han fortlöpande skall kontrollera. Över beslut av överförmyndaren kan besvär anföras hos rätten. Av de allmänna skyldigheter som enligt det sagda åligger förmyndare följer att den omyndige av sina medel är berättigad att få tillgång till fickpengar. Vid bestämmandet av dessa måste hänsyn tas till bl. a. storleken av de medel, som finns disponibla och till den omyndiges behov av medel för ändamålet. I sammanhanget måste förmyndaren pröva hur stora belopp, som vid varje tillfälle kan utbetalas till den omyndige. Den rätt till fickpengar, som den omyndige har, gäller självfallet oavsett om den omyndige är intagen på anstalt och oberoende av om tillgängliga

medel utgörs av pension. Utskottet kan inte finna att det föreligger skäl att på sätt motionärerna förordar undersöka möjligheterna att vid sidan av eller utöver förmynderskapsreglerna precisera rätten till fickpengar för en speciell grupp av omyndiga. Den reglering i fråga om fickpenningbeloppens storlek, som berörs i motionerna, avser främst endast att tillförsäkra pensionstagaren — antingen han är myndig eller omyndig — tillgång till de medel som behövs för fickpengarna. Om den som är omyndig inte får ut pengar för sitt personliga behov, får han i första hand vända sig till överförmyndaren. Om en överenskommelse i frågan inte kan uppnås i samförstånd, får i sista hand frågan om entledigande av förmyndaren tas upp till prövning. På anförda skäl avstyrker utskottet motionerna i denna del.

Genom framställningen i motionerna aktualiseras även det s.k. överskottsproblemet. Detta kan i korthet beskrivas på följande sätt. Genom den låga vårdavgiften vid mentalsjukhus och vissa andra offentliga anstalter än dem som omfattas av ovan nämnda bestämmelser förekommer icke sällan att en person kan samla ett betydande sparkapital av folkpensionen, vilket vid ägarens död tillfaller arvingarna. Såsom riksdagen tidigare framhållit synes det vara principiellt felaktigt, att folkpensionen, som har till syfte att tillförsäkra pensionstagarna skälig försörjning, på angivna sätt fonderas i stället för att användas till att täcka samhällets verkliga kostnader för vården. Detta problem har behandlats av 1961 års sjukförsäkringsutredning. I sitt tredje delbetänkande, som avser förmåner och avgifter, kommer utredningen att redovisa sitt ställningstagande i frågan. Betänkandet kommer, enligt vad som upplysts, att avlämnas i mitten av innevarande månad. Utskottet har inhämtat, att i betänkandet kommer att upptas till behandling även frågan om fickpengar till pensionärer, som erhåller sådan vård, som utredningen behandlar. Det kan förutsättas att frågan om fickpengar till pensionärer på andra anstalter kommer att aktualiseras i samband med att man tar ställning till utredningens förslag. Utskottet kan med hänsyn till det sagda inte finna att det föreligger skäl för något riksdagens initiativ i denna fråga.

Utskottet hemställer,

att förevarande motioner, I:175 och II:213, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 december 1967

På andra lagutskottet vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Strand (s)*, fru Carlqvist (s), herrar Lars Larsson (s)*, Edström (fp), Dahlberg (s), Blomquist (h), fru Elvy Olsson (cp) och herr Wirtén (fp);

från a n d r a kammaren: herrar Anderson i Sundsvall (fp), Lundberg (s)*, Rimmerfors (fp), fru Ekendahl (s)*, herr Gustavsson i Alvesta (cp), fröken Wetterström (h), herr Johansson i Södertälje (s)* och fru Svensson (s).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.